

Varja Štrajn

Ennoema, inštitut za jezikoslovne, filozofske in družboslovne raziskave

Govorna dejanja v funkciji logike naravnega jezika

Ob koncu *Logično filozofskega traktata*¹ Wittgenstein sprevidi, da očiščenje naravnega jezika vseh jezikovnih *aporij* sicer res odpravi pomanjkljivosti slovnice² strukturiranosti stavka, ki nas s svojo površnostjo odvrča od njegovega pravega smisla, vendar le-ta ne zmore izraziti vsebine misli in kot čista struktura (forma) stavka ostaja prazen. Ker logično-analična obravnava stavkov v *Traktatu* zajema le opisno stavčno funkcijo, ne pa tudi drugih funkcij, se na ta način ustvarja napačen videz o pravilnosti lastnih izhodišč. Filozofija poznega Wittgensteina zato izhaja iz spoznanja, da je za enakovredno obravnavo različnih stavčnih funkcij potrebna drugačna metodologija, kot so jo predvideli analitični filozofi na prelomu dvajsetega stoletja. Metoda govornih dejanj³ [*speech acts*] kot preproste jezikovne igre [*Sprachspiel*] omogoča enotnejšo obravnavo pomena stavkov naravnega jezika. Članek je predstavitev metode govornih dejanj v pozni filozofiji Ludwiga Wittgensteina kot iskanja nujnih pogojev smiselnega izjavljanja.

Ključne besede: Wittgenstein, Austin, govorna dejanja, pomen izjave, logika naravnega jezika.

I. Od stavčne strukture k strukturam stavka

Spoznanje, da se slovnica struktura stavka naravnega jezika razlikuje od njene logične forme oziroma, da nam ta ostaja prikrita (Russell, 1905), je na prehodu v 20. stoletje narekovalo angleškimi analitičnim filozofom⁴ prepričanje, da je treba s pomočjo metode logične analize stavkov očistiti naravni jezik ter odpraviti njego-

¹ V nadaljnjem besedilu *Traktat* oziroma TLP z navedbo oštevilčenja teze, ki je izšel v slovenskem prevodu Frana Jermana 1976. leta.

² V besedilu bom uporabljala izraz *slovnica*, ko gre za sintakso naravnega jezika, in Wittgensteinov termin *gramatika*, ki se pomensko razlikuje od izraza *slovnica* in se nanaša na logiko naravnega jezika.

³ Pozni Wittgenstein v *Filozofskih raziskavah* navaja primere govornih dejanj, vendar jih ne poimenuje s tem izrazom. Termin prvič uporabi in razvije J. L. Austin v svojih predavanjih na Harvardu 1955. leta, ki kasneje izidejo tudi v knjižni obliki z naslovom *Kako napravimo kaj z besedami* (Austin, 1971/1990). Menim, da lahko pri interpretaciji metodologije poznega Wittgensteina smiselno uporabimo Austinovo teorijo govornih dejanj in njegovo terminologijo, kot jo razvije v svojem najznamenitejšem delu.

⁴ Zagovornika teorije, da je potrebno naravni jezik očistiti, sta bila predvsem znamenita angleška filozofa Bertrand Russell in G. E. Moore, ki veljata za ustanovitelja analitične filozofije.

ve pomanjkljivosti. Temeljno izhodišče zgodnje analitične filozofije je, da so stavki naravnega jezika opisni povedni stavki, ki opisujejo stanje stvari v svetu in so sestavljeni le iz subjekta, predikata in kopule (veznika), kot to velja, na primer, za stavke »Ta svinčnik je zelene barve«, »Sedan francoski kralj je plešast« in »Število 5 je manjše od števila 8«. Tako imenovani *atomarni stavki* predstavljajo osnovne gradnike naravnega jezika, ki jih ni mogoče več deliti in nadalje razstaviti v še manjše dele. Iz vsaj dveh atomarnih stavkov je mogoče tvoriti sestavljene ali *molekularne stavke* (npr. »Sedanji francoski kralj je plešast, italijanski kralj pa ima lasne vsadke«), katerih resničnost je odvisna od resničnostnih vrednosti njegovih sestavnih delov (oziroma atomarnih stavkov).

Logično analiziranje stavkov naravnega jezika pod vplivom Gottloba Fregeja in Bertranda Russella, ki si je prizadeval za odpravo protislovij v naravnem jeziku, Wittgensteina privede do ugotovitve, da je takšno ukvarjanje z naravnim jezikom nezadovoljivo, ker ne zadeva naravnega jezika v celoti, ampak le določen del. Logična analiza stavkov v *Traktatu* pokaže, da je v osnovi mogoče razlikovati analitične stavke (kontradikcije in tautologije) od sintetičnih (ali empiričnih) stavkov, ki temeljijo na naših čutnih izkušnjah in sporočajo neko vsebino. Kot primer analitičnih stavkov Wittgenstein v *Traktatu* navaja filozofske stavke oziroma stavke metafizike, kot primer empiričnih stavkov pa omenja stavke naravoslovja. Ker so filozofski stavki strukturno pravilno izraženi, sicer navidezno sporočajo neko misel, a so v resnici za Wittgensteina brezsmiselni, saj ne izražajo nobene prave vsebine. Ostanjejo nam le še stavki naravoslovja, ki edini izražajo pomen. Wittgenstein tako zaključí *Traktat* z naslednjo mislijo:

Pravilna metoda filozofije bi bila pravzaprav naslednja: nič drugega kot to, kar je mogoče reči, torej stavke naravoslovja - torej nekaj, kar nima s filozofijo nobenega opravka – in potem vedno, ko bi nekdo izrekel kaj metafizičnega, dokazati mu, da določeni znaki v njegovih stvkih nimajo nobenega pomena. Ta metoda bi bila za drugega nezadovoljiva – ne bi namreč imel občutka, da ga učimo filozofije – toda ta metoda bi bila edina strogo pravilna. (TLP 6.53)

Logična analiza stavkov naravnega jezika resda pokaže na jezikovne pomanjkljivosti, ki so posledica slovnične strukturiranosti naravnega jezika, vendar bi njihova popolna odprava narekovala formalno pravilno strukturirano stavčno rabo, ki pa ne bi bila zmožna izraziti nikakršne vsebine in bi bila zato povsem nesmiselna. Govorno izražanje v stvkih naravnega jezika, ki ne izpoveduje nobene misli, ker mu umanjka vsebina, nima za Wittgensteina nikakršnega smisla. Celo več, uporaba stavkov brez vsebine za Wittgensteina ni le nesmiselna, ampak je nemožna. Zato Wittgenstein zaključí *Traktat* z zapovedjo molka: »O čemer ne moremo govoriti, o tem moramo molčati.« (TLP 7) Ali: »Ne govori nesmisla!« Wittgensteinovo naziranje ni v tem oziru nič drugega kot nadaljevanje Fregejeve semantike, saj je tudi za Wittgensteina nesprejemljivo pripisovanje vsebine stavkom narav-

nega jezika, ki je v resnici nimajo. Zato Wittgenstein na koncu *Traktata* postavi zahtevo o prepovedi rabe stavkov, ki ne sporočajo nobene vsebine in so brez pomena ter se jim ta zmotno pripisuje.

Ugotovitev, da so analitični stavki prazni, sintetični pa strukturno pomanjkljivi, pri čemer obsegajo le opisne stavke, ki se nanašajo na znanstveno spoznanje in reprezentirajo stanje stvari, vzbudijo pri Wittgensteinu dvome. Ti dosežejo svoj vrhunec kasneje, v obdobju po izdaji *Traktata*⁵, ko Wittgenstein začne obravnavati stavke o barvah, kot je na primer stavek »A je rdeč in A je moder«, ki se zaradi lastne protislovnosti izkažejo za nesmiselne in posledično za nemožne, predvsem pa pokažejo na dejstvo, da naravnega jezika ni mogoče obravnavati le kot sistema reprezentacije. Naravni jezik ni le odslikava predmetne realnosti, saj v sebi ne obsega le povednih stavkov, ampak tudi druge vrste stavkov, ki jih s teorijo reprezentacije ni mogoče zajeti. Z naravnim jezikom ni potemtakem nič narobe, le teorija odslikavanja (slikovna teorija) in logična analiza stavkov kot edini možni metodološki pristop ne vzdržita lastnega preizkusa. Potrebna je enakovredna obravnavanje vseh različnih tipov stavkov, saj v nasprotnem primeru ne obravnavamo naravnega jezika v celoti, ampak le manjši del. Zato je nujno iznajti metodo, ki bo v sebi zajela vse možne vrste stavkov oziroma različne stavčne funkcije, ne pa le opisne.

Ker se po koncu *Traktata* obravnava stavkov naravnega jezika znotraj sistema reprezentacije izkaže za pomanjkljivo, prične Wittgenstein z iskanjem nove metode, ki bo zmožna enakovredno obravnavati naravni jezik v celoti. Filozofija poznega Wittgensteina nadomesti metodo logične analize stavkov z metodo govornih dejanj kot temeljne jezikovne igre. Pozni Wittgenstein ne obravnava več naravnega jezika kot sistema reprezentacije, temveč kot množico različnih jezikovnih funkcij (govornih dejanj), s katerimi se vključujemo v različne družbene dejavnosti (Bach, 2006: 147). Naravni jezik pri poznem Wittgensteinu je jezik, ki je govoren, filozofija jezika pa se izraža predvsem skozi človeški govor, ki ga izreka subjekt, ki je vpet v življenjsko formo⁶ [*Lebensform*] (Laugier, 2015: 63). *Glas* subjekta je v tem kontekstu tako subjektiven kot skupen izraza naravnega jezika, ki subjektu omogoča, da s svojo izjavo prisostvuje v govoru in da se forme življenja

⁵ Wittgensteinova prva razmišljanja o stavkih o barvah so bila objavljena v njegovem edinem članku, ki ga je objavil po *Traktatu* z naslovom »Some Remarks on Logical Form« 1929. leta (Wittgenstein, 1997). Če je v času *Traktata* še verjel, da so stavki, kot je, na primer, stavek »A je rdeč in A je moder« nujno protislovnostni, saj iz atomarnega stavka »A je rdeč« logično izhaja »A ni moder«, je v članku prišel do ugotovitve, da so takšni stavki nesmiselni in protislovnostni hkrati.

⁶ Izraz življenjska forma [*Lebensform*] oziroma življenjske forme [*Lebensformen*] Wittgenstein razvije šele v svojem poznem obdobju. Čeprav Wittgenstein naveden termin le redko uporablja (v vseh objavljenih delih le sedemkrat), gre za enega temeljnih pojmov Wittgensteinove filozofije, s katerim Wittgenstein izpostavi neprestano prepletanje kulture, naravnega jezika in svetovnega nazora. (PI I: §§ 7, 19, 23) Ta precej standardni način navajanja označuje paragrafe 7, 19 in 33 iz prvega dela *Filozofskih raziskav* (Wittgenstein, 2014). Tako tudi v nadaljevanju članka.

posameznih subjektov spletejo v življenjsko formo⁷, ki je skupna vsem, ki govorijo naravni jezik (*ibid.*). Naravni jezik pri poznem Wittgensteinu je jezik, ki je izražen v *po*-govoru med posamezniki, ki s svojimi izjavami participirajo pri najrazličnejših družbenih dejavnostih. Filozofijo poznega Wittgensteina ne zanima več samo običajna raba naravnega jezika, ki je skupna vsem, ki razumejo in govorijo naraven jezik, temveč stopi v ospredje opredelitev naravnega jezika kot govora in subjekta kot mesta izjavljanja in vključevanja v *po*-govor, s tem pa tudi njegova vključitev v družbene aktivnosti (*ibid.*). Premik v Wittgensteinovi filozofiji – v obdobju od *Traktata* (zgodnje obdobje) do *Filozofskih raziskav* (pozno obdobje) – je torej dvojen:

1. Od stavčne strukture naravnega jezika k strukturam govornega jezika ali govora.
2. Od univerzalnih sodb k individualnemu *glasu* subjekta – gre torej za preusmeritev pozornosti z opisnega stavka na *izjavo* ali *govorno dejanje* subjekta.

Vprašanje je le, na kakšen način se subjekt izraža v govoru – ali s povednimi stavki, ali z različnimi vrstami govornih dejanj, ali še kako drugače. Struktura stavka naravnega jezika, kot jo Wittgenstein opredeli v *Traktatu*, postane v poznem obdobju tako le potencialna *možnost* za dajanje izjav in predstavlja osnovo, na podlagi katere je smiselno izjavljanje šele mogoče. Strukturo stavka kot opisne funkcije (ali *lokucije*) je torej mogoče izraziti vsaj kot *ilokucijo*, *perlokucijo* in *eksplicitni performativ* – torej kot različne možne strukture istega stavka. Vsebina izrečenega tako ni več odvisna le od logične analize opisnega stavka, ampak od tega, kaj govorec izreče v določenih okoliščinah. V različnih situacijah ima določena *lokucija* glede na način izjavljanja različne pomen. Ukvarjanje z naravnim jezikom kot govorom pripelje Wittgensteina do spoznanja, da bi v primeru drugačne jezikovne obravnave umanjkal določen pomen izrečenega stavka. Pravi pomen stavka tako ni odvisen samo od logične analize njegove strukture, ampak tudi od načina izjavljanja ter od okoliščin, v katere je postavljen subjekt.

II. Govorna dejanja pri poznem Wittgensteinu

Neustrezen način izražanja je gotova pot v zmedo, v kateri obtičimo. Tako rekoč zapira izhod iz nje. (PI I: § 339)

Če lahko pri zgodnjem Wittgensteinu v obdobju *Traktata* še govorimo o teoriji jezika, natančneje o teoriji odslikavanja (ali slikovni teoriji), ki jezik obravnava

⁷ Wittgensteinov termin življenjske forme pa ne vključuje le naravni jezik, ki je temelj komunikacije med ljudmi, ampak zajema tudi druge oblike izražanja (npr. različne tipe živalske govornice, umetne jezike itd.). Za podrobnosti glej Moyal-Sharrock (2004: 6-11).

kot sistem, pozni Wittgenstein v celoti opusti svoja temeljna izhodišča. Največ, kar lahko rečemo za Wittgensteinovo stališče do naravnega jezika v poznih delih, je, da jezik obravnava kot različne načine pomenjanja, ki skupaj tvorijo Wittgensteinovo pozno filozofijo jezika. Če je v zgodnjem obdobju Wittgenstein razvil lastno *semantiko*, ki je bila sorodna Fregejevi *formalni semantiki*, v filozofiji poznega Wittgensteina ni mogoče govoriti o nekakšnem semantičnem nazoru, saj ta izhaja iz predpostavke o različnih načinih interpretiranja pomena stavkov, ki se ne naslanjajo več na enoten princip, ki bi opredeljeval njihovo bistvo. Za Wittgensteinovo pozno filozofijo so tako značilne različne možne rabe stavkov naravnega jezika, kot jih določajo različni *pragmatični* pristopi. Kot primer Wittgensteinovega razmišljanja si oglejmo naslednji primer iz *Filozofskih raziskav*:

Ko mi nekdo reče denimo besedo »kocka«, vem, kaj pomeni. Toda ali si s tem, ko jo *razumem*, lahko predstavljam tudi celotno *uporabo* te besede?

Že, toda ali ni po drugi strani pomen besede določen tudi s to uporabo? In ali si te določitve lahko nasprotujejo? Ali se lahko to, kar dojamemo *na en mah*, ujema z določeno uporabo, ji ustreza ali ne ustreza? In kako lahko to, kar je za nas navzoče v nekem trenutku, kar si v nekem trenutku predstavljamo, ustreza določeni *uporabi*?

Kaj je torej pravzaprav tisto, kar si predstavljamo, ko *razumemo* besedo? – Ni to nekaj takega kot podoba? Ali je mogoče, da *ni* podoba?

Privzemi torej, da si pri tem, ko slišiš besedo »kocka«, predstavljaš podobo. Nekakšno risbo kocke. V kolikšni meri lahko ta podoba ustreza ali ne ustreza uporabi besede »kocka«? – Morda porečeš: »To je enostavno; ko si predstavljam to podobo in pokažem na denimo tristrano prizmo in rečem, da je to kocka, ta uporaba ne ustreza podobi.« – Toda ali ne ustreza? Namenoma sem izbral tak primer, da je čisto lahko predstavljati si *projekcijsko metodo*, skladno s katero podoba vendarle ustreza.

Podoba kocke nam je vsekakor *sugerirala* določeno uporabo, toda uporabil bi jo lahko tudi drugače. (PI I: § 139)

Iz zgoraj navedenega primera je razvidno, na kakšen način Wittgenstein spremeni svoje stališče o projekcijski metodi, ki tvori jedro teorije odslikavanja v *Traktatu*. Če Wittgenstein v obdobju pisanja *Traktata* še razume semantiko jezika kot teorijo reprezentacije stavka naravnega jezika, se je v poznem obdobju postavil na stališče, da je pomen besede v stavku mogoče določiti glede na rabo tega stavka v naravnem jeziku, pri čemer so te rabe lahko različne. Tako kot ima lahko določena beseda v stavku različne rabe, ravno tako lahko tudi povedni stavek uporabimo na različne načine. Wittgenstein navedeno strne z naslednjo ugotovitvijo: »V veliki skupini primerov uporabe besede 'pomen' – četudi ne v vseh primerih njene uporabe – bi to besedo lahko pojasnili tako: pomen besede je njena raba v jeziku.« (PI I: § 43)

Wittgensteinova pozna filozofija je torej izpraševanje in ponoven premislek ne le o metodi logične analize stavkov, temveč tudi o pravilnosti same teorije odslikanja, pri čemer Wittgenstein ne napove novega načina filozofiranja, ki bi izključeval predhodnega, temveč ravno nasprotno, pomeni njegovo vključitev. Raba stavkov naravnega jezika tako ne označuje le enoznačne rabe stavkov, kot je bilo to prikazano v *Traktatu*, ampak pomeni predvsem možnost in način izražanja določenega stavka na različne možne načine, v odvisnosti od konteksta in okoliščin, v katerih je bil ta stavek izrečen. Subjekt filozofije poznega Wittgensteina je postavljen v vsakdanje življenje in soočen z vsakodnevnimi situacijam, v sklopu katerih daje izjave in se na ta način aktivno vključuje v *po*-govor z drugimi subjekti ter sodeluje v najrazličnejših družbenih aktivnostih. In ravno skozi subjektovo aktivno *po*-govorjanje, v aktu dajanja govornih izjav, ki so umeščene v točno določen kontekst in okoliščine, je šele mogoče razbrati pravi pomen dane izjave.

Wittgenstein v poznih delih pri analizi različnih jezikovnih funkcij ne uporablja terminologije, ki jo običajno navajamo, ko govorimo o govornih dejanjih. Takšno izrazoslovje razvije šele J. L. Austin v svojem znamenitem delu *Kako napravimo kaj z besedami* (Austin, 1971/1990). Čeprav Wittgenstein v svojih delih ni uporabljal Austinovega izrazoslovja, menim, da lahko za nazornejše razumevanje filozofije jezika pri poznem Wittgensteinu na tem mestu smiselno uporabimo Austinovo teorijo govornih dejanj. Razlikovanje med *lokucijo*, *ilokucijo* in *perlokucijo* sicer izhaja iz Austinovega dela, vendar je takšna razčlenitev govornih dejanj nujna, če naj pravilno razumemo filozofijo jezika pri poznem Wittgensteinu, kot jo razvije v *Filozofskih raziskavah*. Šele analiza različnih jezikovnih funkcij, kot jo v svojih delih predstavlja Wittgenstein in Austin, predstavlja razločen prikaz zmotnega analiziranja stavkov naravnega jezika kot povednih stavkov in napačno obravnavanje celotnega naravnega jezika kot ene same jezikovne (opisne) funkcije in s tem povezano obravnavo naravnega jezika kot sistema, ki ga je mogoče definirati z metodo logične analize stavkov naravnega jezika.

Izjava subjekta, ki jo Wittgenstein obravnava kot govorni akt⁸, je v *Filozofskih raziskavah* sestavljena iz različnih stopenj izvrševanja govornega dejanja, sestavni del katerega je tudi povedni stavek ali *lokucija*, ki tvori osnovo ali podlago vsem možnim načinom dajanja izjav. To si lahko ogledamo na naslednjem Wittgensteinovem primeru iz *Filozofskih raziskav*:

⁸ Austin v svoji knjigi sprva razlikuje med *konstantivi* [*constative*] ali povednim stavkom, kot je npr. »Mačka sedi na predpražniku«, in *performativi* [*performative*] ali govornimi dejanji, kot je npr. razvidno iz stavka »Opravičujem se«. Vendar se v nadaljevanju takšna razdelitev stavkov izkaže za preozko, zaradi česar Austin razširi govorna dejanja (akte) na celoten naravni jezik, saj stavčna analiza jezikovnih funkcij pokaže, da ne drži trditve, da je naravni jezik pretežno sestavljen iz povednih stavkov ali *konstativov*. Analiza stavkov namreč pokaže, da naravni jezik tvorijo tudi druge jezikovne funkcije oziroma da je sestavljen iz različnih stopenj izvrševanja govornega dejanja (akta). Novo razlikovanje stavkov po Austinu tako več ne poteka med *konstativi* in *performativi*, ampak med različnimi stopnjami govornega dejanja – torej med *lokucijo* [*locutionary act*], *ilokucijo* [*illocutionary act*] in *perlokucijo* [*perlocutionary act*]. (Austin, 1971/1990)

Zamisli si jezikovno igro, v kateri B na vprašanje A-ja poroča o številu plošč ali kock na kupu, ali o barvah in oblikah zidakov na tem in tem mestu. – Takšno poročilo bi se torej lahko glasilo: »Pet plošč«. Kakšna je zdaj razlika med poročilom ali trditvijo »Pet plošč« in ukazom »Pet plošč!«? – No, v vlogi, ki jo ima izgovorjanje teh besed v jezikovni igri. Toda verjetno bodo tudi izgovorjene v drugem tonu in z drugačnim izrazom na obrazu in še marsikaj podobnega. Ampak zamislimo si lahko tudi, da ton ostane enak – saj sta ukaz in poročilo lahko izgovorjena v *najrazličnejših* tonih in z najrazličnejšimi izrazi obraza – razlika pa je izključno v rabi. (Seveda bi lahko tudi besedi »trditev« in »ukaz« uporabili za označitev slovničnega stavčnega naklona ali pa intonacije; tako kot besedno zvezo »Ali ni danes čudovito vreme?« imenujemo vprašanje, čeprav je uporabljena kot trditev.) Lahko bi si zamislili jezik, v katerem bi imela vse trditve obliko in ton retoričnega vprašanja, ali pa vsak ukaz obliko vprašanja: »Bi hotel storiti to?« Potem bi morda rekli: »Kar pravi, ima obliko vprašanja, ampak v resnici je ukaz« – torej ima v praksi jezika funkcijo ukaza. (Podobno ne izrečemo »To boš storil« kot prerokovanje, temveč kot ukaz. Kaj je tisto, kar to izjavo napravi za eno ali drugo?) (PI I: § 21)

Tako torej vidimo, da Wittgenstein ne odpravi in ne preseka z dediščino *Traktata*, ampak jo ohrani, vključi in nadalje razvije v svoji pozni filozofiji. Izjavo »Pet plošč« (PI I: § 8) lahko razumemo ali kot povedni stavek (*konstativ* ali *lokucijo*), s katerim želi govorec opisati določeno situacijo (določeno število plošč na kupu), ali kot ukaz (*ilokucijo*), ko sogovorniku ukaže, da mu poda plošče, ki so zložene na kupu. Povedni stavek »Pet plošč je zloženih na kupu« v kontekstu preproste jezikovne igre ne pomeni nič drugega kot zapis predikatne logike iz *Traktata*. Čeprav Wittgenstein logičnega zapisa eksplicitno ne zapiše v *Filozofskih raziskavah*, bi lahko izjavo »Pet plošč« razlagali tudi na takšen način. Trditev »Pet plošč« je tako torej smiselno primerljiva z Austinovo *lokucijo* in tako kot *lokucija* tvori osnovo za izvrševanje samega govornega dejanja (v tem primeru ukaza). Raznovrstnost stavčnih funkcij ima torej svoj izvor v *lokuciji* in temelji na logiki kot preprosti jezikovni igri oziroma izhaja iz nje. Potemtakem govorna dejana niso v kontradikciji s povednim stavkom kot temeljno logično enoto, ampak so na njem osnovana.

Lokucija, ki v govornem dejanju nadomesti *konstativ* (npr. »Lev leži na travi za grmom«), predstavlja predpogoj za dejansko izvršitev samega govornega dejanja ali *ilokucije* (npr. »Opozarjam vas, da bo lev skočil izza grma in vas napadel«). Ko govorec izvrši govorno dejanje, ima lahko eventualni vpliv tudi na druge udeležence *po-govora*. Posledice govornega dejanja se odražajo v tretji fazi govornega akta kot *perlokucija* (npr. »Čeprav me je opozoril, me ni prepričal«), ki se izrazi v odzivu sogovorcev na izjavljeno govorno dejanje oziroma *ilokucijo*.

Wittgensteinova in Austinova analiza vsaka za sebe pokažeta, da naravni jezik pretežno sestavljajo govorna dejanja, pri čemer predstavljajo *performativi* le posebno podskupino izjav, medtem ko *konstativ* ali *lokucija* tvorita podlago za nastop samega govornega dejanja ali *ilokucije* oziroma predstavljata začetno stopnjo v govornem dejanju. Natančnejša analiza govornih dejanj pokaže, da je tudi *konstative* ali *lokucije* mogoče vsaj deloma obravnavati kot govorna dejanja.

III. Eksplicitni performativ

Ponoven premislek o naravnem jeziku ne pokaže le na zmotno prepričanje logikov, da »lahko 'trditev' zgolj 'opiše' stanje stvari ali 'ugotovi dejstvo', in da mora to napraviti bodisi resnično bodisi neresnično« (Austin, 1990: 13) in da je naravni jezik v resnici pretežno sestavljen iz drugih jezikovnih funkcij, ampak nas postavi pred dejstvo, da pravzaprav ni mogoče potegniti stroge ločnice med različnimi jezikovnimi funkcijami. Naravni jezik je namreč sposoben tvoriti primere, ki, strogo gledano, ne sodijo ne med *konstative*, ne med *performative* niti med preostala govorna dejanja, ampak se nahajajo nekje vmes med *konstativi* in govornimi dejanji. Takšne primere imenujemo *eksplicitni performativi*, ki so hkrati sestavljeni iz opisne funkcije in t. i. *performativnega prefiksa*, zaradi katerega stavek ne sodi niti k govornim dejanjem niti h konstativom. *Performativni prefiks*, ki vedno stoji na začetku stavka, uvršča *eksplicitne performative* na mejo med *lokucijo* in *ilokucijo*. Kot primer *eksplicitnega performativa* si oglejmo stavek »Opozarjam vas, da ponoči zunaj straši«, kjer se podčrtani del stavka nanaša na *performativni prefiks*, preostali del pa na povedni stavek. Za razliko od *ilokucije* pa *performativni prefiks* sam po sebi ne opredeljuje pomena celotnega stavka, ker je ta odvisen od *konstativnega dela (lokucije)*, ki sledi *performativnemu prefiksu*. Pomen *eksplicitnega performativa* je potemtakem pravzaprav odvisen od konstativnega dela in posledično od dejstva, ali se stavek ujema s stanjem stvari, na katerega se nanaša ali ne. Vendar pa pomena *eksplicitnega performativa* ni mogoče razbrati le iz *konstativnega dela*, ampak tudi na podlagi *ilokucijske moči* oziroma *performativnega prefiksa*. Torej je *performativni prefiks* ravno tako ključnega pomena pri določanju pomena celotnega stavka. V navedenem primeru »Opozarjam vas, da ponoči zunaj straši« *performativni prefiks* določa moč stavka – se pravi, da gre v danem primeru za opozorilo, ne pa za npr. ukaz ali prepoved. Pravi pomen *eksplicitnega performativa* nastane, ko združimo pomen *performativnega prefiksa* in pomen vsebine *lokucije*.

Analiza naravnega jezika, ki je pretežno sestavljen iz *eksplicitnih performativov* in govornih dejanj, šele omogoči pravilno razlago njihovega pomena, ne glede na njihovo resničnost ali neresničnost. Razumevanje pomena *eksplicitnih performativov* in govornih dejanj je ključnega pomena za določitev pravilnega pomena izjav naravnega jezika.

IV. Govorna dejanja v funkciji strukture stavka

Wittgenstein v *Filozofskih raziskavah* sicer resda nadomesti povedne stavke z drugimi jezikovnimi funkcijami, vendar ti še vedno ohranijo svojo vlogo in tvorijo podlago (fundament), ki govorcju šele omogoča, da aktivno sodeluje v pogovoru z drugimi sogovorci in da se aktivno udeležuje družbenih dejavnosti. Filozofija *Traktata* tako ni nekaj preživelega in ne predstavlja popolnoma drugačnega pristopa k filozofiji. Ravno nasprotno, filozofska metoda, ki jo Wittgenstein razvije v *Traktatu*, je uvod v nadaljnji razvoj Wittgensteinove misli, ki v poznem filozofskem obdobju preide v razvoj nove filozofske metode, ki metode iz *Traktata* ne izključuje, temveč izhaja in gradi na njej.

Wittgensteinova filozofija pomeni razvoj filozofije naravnega jezika od jezika kot sistema določene vrste jezikovne funkcije (opisna jezikovna funkcija) k jeziku kot nesistematičnemu izrazu množstva različnih jezikovnih funkcij (npr. *lokucija*, *ilokucija*, *perlokucija*, *konstativ*, *performativ* itd.), ki omogočajo *po*-govor med sogovorci.

Stavčna struktura iz *Traktata* je tako le osnova za raznolike možne strukture izgovorjenega stavka.

Speech Acts in the Function of the Logic of Natural Language

At the end of *Tractatus Logico-Philosophicus* Wittgenstein realizes that the purification of the natural language of all linguistic contradictions undoubtedly eliminates the inadequacies of the semantic structure of a sentence, which with its superficiality discourages us from its actual sense; however, such a sentence cannot express its thought and remains void. As the logical-analytic treatment of sentences, following from the *Tractatus*, includes only a descriptive linguistic function, but no other functions accordingly produce a mistaken impression about the accuracy of its standpoint. The philosophy of late Wittgenstein, therefore, evolves from the conclusion that the equal treatment of different linguistic functions demands different methodology, as the analytic philosophers had presupposed at the turn of the 20th century. The speech act method as a simple language-game [*Sprachspiel*] enables a unified treatment of the meaning of the sentences of natural language. The paper is a representation of the speech act method in the late philosophy of Ludwig Wittgenstein, as a search of necessary conditions of a sensible uttering.

Keywords: Wittgenstein, Austin, speech acts, the meaning of the utterance, the logic of natural language.

Literatura

- Austin, J. L. (1971). *How To Do Things With Words*. Oxford: Oxford University Press.
- Austin, J. L. (1990). *Kako napravimo kaj z besedami*. Ljubljana: SH.
- Bach, K. (2006). »Speech Acts and Pragmatics«. V Devitt, M. in Hanley, R. (ur.), *The Blackwell Guide to the Philosophy of Language*, Oxford: Blackwell Publishing, str. 147–168.
- Laugier, S. (2015). »Voice as Form of Life and Life Form«. *Nordic Wittgenstein Review Special Issue 2015*, str. 63–81.
- Moyal-Sharrock, D. (2004). *Understanding Wittgenstein's On Certainty*. New York: Palgrave Macmillan.
- Russell, B. (1905). »On Denoting«. *Mind, New Series*, Vol. 14, No. 56, str. 479–493.
- Štrajn, V. (2017). *Smisel stavkov v Wittgensteinovi filozofiji*. Ljubljana: Ennoema.
- Wittgenstein, L. (1976). *Logično filozofski traktat*. Ljubljana: Mladinska knjiga. [TLP]
- Wittgenstein, L. (1997). »Nekaj pripomb k logični formi«. *Analiza*, let. 1, št. 2, str. 87–92.
- Wittgenstein, L. (2014). *Filozofske raziskave*. Ljubljana: Krtina. [PI]